

Gurbanmämmet serdar / Üçünji bölüm -3: dowamy

Category: Kitapcy, Taryhy proza

написано kitapcy | 26 января, 2025

Gurbanmämmet serdar / Üçünji bölüm -3: dowamy 3.

Bedirkent arynyň öýüne döndi. Obanyň içi ibirt-de, zibirtdi. Bir atly gitse, ýene ikisi gelýärди. Ikisi gitse dördüsü gelýärди.

Galanyň düýbi bellerdip ugrapdy. Arabalar Akgum bilen Şorkölün aralygyndaky jardan şykgy toýun çekýärdiler. Gazanlaryň sany ýüz ellä ýetip barýardy. Öňki baş yüz adamyň üstüne ýene üç-dört yüz adam kabul edilýärди.

Herkim bu äpet gala ýene iki aýdan biter öýdýärди.

Gurbanmät serdar gala bilen däldi. Ony Şammy kel ünjä goýýardy. Şammy ony äsgermeýärди. Şonuň üçin ol Owganystana gidende Bedirkenti talhana dönderipdir. Ol indem Durdy köwlä haýbat atýarmışyn.

«Jüneýit hana gulluk edýäňiz» diýip, iň bärkisi Popby juwazçynyň juwaz jaýyny otlap, juwazyny düňderip köp düýesinem öldürüp gidipdi.

Indi işiginde iki aý bări işläp ýoren Ýolmät özünü han dädesiniň çagyryandygyny aýdanlarynda «Indi wagty geläýdi öýdýän» diýip oýlandy.

Ol üst-basyna timarlap, eline ýüzüne suw alyp Hanyň huzuruna bardy.

Gürrüň gysga boldy.

– Hanym sen Şammynyň galasyna beletmi? – diýip, han gysgajyk sowal berdi.

– Men belet, Han däde.

– Häzir onda kim ýasaýar, näceräk töworegi nöker goraýar? Ýolmät oýa batdy.

– Onuň nöker-ä kän däl, han däde, bolsa ýedi-sekiz yüz adam, ýöne bary ýaragly. Ol: «Bu gün erte owgandan baş müň başatar gelmeli. Onsoň Jüneýit hanyň galasyny ganaçaýkaryn»

diýenmeşin.

Han oýa batdy.

– Sen hanym obaňa gitde, seresaplyk bilen syn sal. Näçe adam bar galada, kim gelýär kim gidýär. Tanyşrak adamlaryň gürrüňini diňle, erte agşam maňa habaryny ýetir. Soňam dädeňe göwünlik ber. – Ol öň taýýarlap goýan düwünçegini orta taşlady, şunam öyüňize ber. – Ol ýene oýa batdy. – Sen bir ýaş oglan, eger gala çozmaly bolsaň, nireden nähili çozardyň? Şamma ýarag gelse, ony nirede garşylardyň. Oýlanyp gör. Ýone demiň içiňde bolsun.

Ýolmät garşylyklaýyn sowal berdi

– Men ele düşäýsem näme diýeýin.

Han ýylgyrdy.

– Garaporsaňyň köwlüleri ýalan sözi satyn almaly däl-ä, jan ogul «Gaçyp gaýtdym» diý «Gidenime puşman edýän, alsaň sende gulluk etjek» diý. Näme satyn almalymy?

Ýolmät razy boldy. Ol ertesi şol wagtrak Hanyň huzuryna geldi.

– Han däde salawmaleýkim.

Han onuň salamyny hoşamatlyk bilen aldy.

Jüneýit hanyň Şammy kele aýratyn göwni ýetmeýärdi. Onuň guýmagursak batyrlygy diýermisiň, garry tilki ýaly duýgurlygy diýermisiň, esasy pikirini gizläp, kel köwserlige urup, özünü başga hörpde gizläp bilyändigini diýermiň, at-ýarag oýnatmaga, garşydaşynyň gowşak ýerini aňyşyny diýermiň, bir zadyň niýetine çykanda garşydaşynyň pikiri bilen pikirdeş gezişini diýermiň, aý, garaz oňa hem buýsanýardy hem çekinmän duranokdy. Ol ömründe Şamma garşy kesek zyňmandy. Şu gezek welin Şammyny dört, baş tarapdan aňňalap gapdyrmasa, gaýdyp onuň azaryndan dynma ýokdugyny aňýardy. Ol şu niýet bilen Şammy keliň galasyny, onuň nökerlerini, olaryň atyny, ýaragyny, nökerlik işini guraýşyny, nädip, nirede, häh diýende mäh bolýanyny öwrenipdi.

Şammy batyr edenli han bolsa-da ol bu işe şeýle geleňsiz seredýän eken. Onuň galasynda agsak-towsak nökerleri galýardy, beýleki nökerlerini inisi bilen giýewsi gapy-gapy aýlanyp bellenilen ýere çagyryardy. Her gyssagly «häh» diýende yüz-yüz elli adam «mäh» bolýardy. Olaryň aty ýaragy gowudy. Ýone

olaram berk türgenligi geçen nökerler däl-di, batyram, gorkagam, özünü oňarmadygam bardy.

Häzir Şammynyň özüniň owgandan geljek on düye ýaragy garşylamak üçin Ortaguýy – Baleýsem aralygynda gezip ýöreni hana bellidi.

Galadaky altmyş adam, obanyň düzgüni gaty arkaýyndy.

Han Ýolmädi ýone ýere özüne nöker tutjak bolanokdy. Ol oglanyň özi güýçli, arassa, akyllı, ynamly adamdy. Sebäbi bu ýigidiň aňyrsy daýhançylykda, halal güzeran bilen gün görýän adamlardy. Olarda ýalançylyk, ikilik bolmaly däldi.

Mundan başga ol Durdy köwliniňem, Şammynyňam, Annabala bilen Şämät balanyňam arasyndady. İslän mahalyň olar bilen habarlaşyp boljakdy.

Gurbanmät serdaryň öz sulham bu ýigidi isledi. Ony öz ýanyny edesi geldi. Belki başga-başga niýetleriniň bolmagam mümkün. Nämé, patyşa bilen ganojak hanyň pikirini aňyp bolýarmy.

Ýolmädiň getiren habary iliňkiden üýtgesik boldy.

– Gala açyk, içinde obanyň oglanlary «Şammy kel gelýänçä» diýip, her aşam deňnene edip gün görýän. Şammy keliň haçan geljegi belli däl. Ol kerwen garşylamaga gidip, şonuň bilen bile dolanyp gelmeli. Oňa owgandanmy, başga ýerdenmi iki sany del myhmanam sabyrсыzlyk bilen garaşyp otyr.

– Olar kim? Kimiň öýünde?

– Küllek köwlüniň öýünde, ýone olaryň aty-ýaragy gurat, özlerem edil gum tilkisi ýaly ätiýaçly. Gündiz daş çykanoklar. Atlary galanyň burçundaky atýatakda aýratyn esewan bilen seredilýär.

Han bu delilem bellige aldy.

– Şammynyň öz aty, mele aty nirede saklanýar?

Ýolmät ýalan sözlemedi.

– Han däde, men görmedim.

– Bolýar, onuň aty, iými, ammary şol öňki ýerindedir-le.

– Üýtgän zat ýok.

Han razy boldy.

– Bolýar, han ogul. Işıň bilen boluber. Seresapça oýlan. Eger özüň bolsaň, nähili çözarsyň, nökerleri nähili alarsyň, del myhmanlary nähili gapjarsyň, kerweni nirede garşylarsy...

Ýolmät han dädesiniň bu işi özüne buýraýmasynyň mümkündegىi baradaky pikire agram saldy. Emma han Çirrik hany aşsamlyk nahara çagyrdy.

Ol Çirrege şeýle diýdi

– Seniň aga-iniň Şammy kele owgandan on düye ok ýarag gelýär.

Şol on düye asmandan uçsa-da, ýeriň teýinden gelse-de tapyň.

Çirrik özüne ilkinji sapar edilen ynama monça boldy.

– Lepbeý, han däde.

– Ugry Ortaguýy bilen Baleýsem aralygy bolmaly. Özem häzir ýa Igdelidedir ýada Läbiklidedir. Sypdyrmaň.

– Lepbeý, han däde.

Han yzynam berkitdi.

– «Han däde» diýen bolup, «Wah şol-a bolmady» diýjek bolsaňyz, ýa-da güýjüňiz kem bolsa, onam özünden duýduryň.

– Arkaýyn bol, han däde.

Çirrik üç ýüz nökerini Tagta Köpükli, Ortaguýy Igdeli, Ortaguýy Baleýsem aralygyna, üç geris edip goýdy. Özuniň çopanlaryny-da, han dädesiniň çopan-çoluklaryny-da, görüp-bilip habar berene baýrak goýdy. Baleýsem Tagta aralygynyň nökerlerini birleşdirýän çaparlar goýdy. Guýular ýekän-ýekän barlamak üçin öň atylary goýberdi.

«Häk» diýip, ol ertir namazyny okap otyrka kellesine uran şeýtany pikire tisginip gitdi.

«Hywa tarapdan gelasa näme?» «Ýak!» Ol şonda-da elli atlyny Hywa-Tersýap aralygyna ýazyp goýberdi. Ýagdaý barada habar bermek üçin her iki sagatdan Bedirkende çapar iberip durdy. Gurbanmämmet serdar Çerrigiň Hywaly meselesine «hä» diýdi.

– Şony oňarypdyr.

Şol gjekki gelen çaparlar «Kerwenden habaryň ýoklugy, Şammy keliň kyrk nökeri bilen Ortaguýuda ýatandygyny, han dädesiniň malyndan dört goýunu öldürdendigini, çopan-çoluklaryň oňa hyzmat edip oturandygy» barada habar geldi. «Kerwenimiz gelse, serpaýyňzy ýetirerin» diýip wada berýärmiş. Keýpikökmuş.

Gurbanmämmet serdary başga mesele gyzyklandyrýardı.

«Ol doňuzyň ýarag urusy niredekä?». Cozulanda şony almaly. Ol gaty jaýly gepleýär welin, azyndan baş-alty müň başatary bolmaly. Ol şoňa bil baglap, donuna sygýan däldir.

Hakykatdan hem Şammy keliň «Hy-wa han men bolmaly» diýip janykmasy ýöne ýere däldi. General Kalmikow müňden gowrak başatarly, pilemýotly, gurgun esgerleri bilen Hywa ilini öýmeöý, obama-oba, kentme-kent darap-darap ýörkä Şammy kel onuň garşysyna çykdy. Şonda Hywa ili ony «Hanymyz» diýip ykrar etdi. Orsuň garşysyna göni çykyşyna seredip, oňa Owganystandan orsuň ähli zulum eden musulmanlarynyň serdary Tore handan ýigrimi düye ok-ýarag, gyzyl, pul geldi. Ol şol pula özüne Daşhowuz illerinde ilkinji bolup beýikgala saldyrdy. Indem Hywa – Ortaguýy aralygynda onsuz çöp başy gymyldanokdy. Ahal, Etrek – Gürgen taraplaryndan gelip-geçýän söwdaýu, argyşçı kerwenler oňa paç, sowgat-salam bilen üstünü gömüp otyrdylar. Onuň «häh» diýende, «mäh» bolup duran sekiz yüz nökeri, edil ýanynda-da yüzüsi bardy.

Şammy han islän mahaly Hywanyň islendik obasyna cozup, islendik hak-heşdegini jemläp bilyärdi.

Onuň iň berk ýeri Hywa hanydy. Hywa hany Jüneýit han Owganystana gaçyp gidensoň derisi giňäp, jany aram tapana döndi. Ol Şammy keli myhman çagyryp, onuň bilen derdinişdi.
– Ol öyi köymüş, türkmen bala mojuk dym mojuk. Ony ýok etmeli. Bahadır han Jüneýit hany ýok etmek üçin Hywadaky rus patyşasynyň garnizonynyň komandiri bilen edip ýören geleşiklerinem Şammy kele açık gürrüň berdi.

– Sen han bolarsyň – diýip, göni söz berdi. Tagtadan Köneürgenje çenli ýylда näçe salgydyň boljagyny hasaplady. Her aýda näçe malyň, näçe puluň, näçe altın-kümüşüň, näçe gyzyň, näçe beçjäniň getirilmelidigini tekrarlady.

Şammy kel Hywa hany bilen dilden şertlesdi. Soň özünü Tagtanyň hany diýip jar çekdirdi. Jüneýit hanyň obasyna cozup, onuň külünü göge sowurdym etdi.

Indem bar gep bişirilip, agza-burna gelenden soň, Han baýtal onuň öňünü kesipdi. Ony geçirjek Şammy kelmi?

Şammy kel Owganystana tylla, bagana, possun, deri, ýuň iberip, olaryň ýene-de ýarag ibermeklerini towakga edipdi. Sonuň diýyän kerweniniň «Kandagardan ugrady» diýen habar gelip gowuşupdy. Ol bu habary eşiden badyna kyrk atly nökeri bilen Ortaguýa çykypdy.

Şammy keliň edýän oýlaryny Gurbanmämmet serdar öýünde oturan ýerinden okap otyrды.

«Seniň ýarag uryň nirede? Şammy batyr» – diýip, oýlarynyň öwrümünde ýene-de şol meseläni döwneyärdi. Ýone cozmaga howlukanokdy. Ol bu mesele bilen ýene-de Ýolmedi ýanyna çagyrdы:

– Sen inim, Şammy keliň ýarag urysyny-hä bilyän dälsiň? – diýip, Han täze nökerine sowal berdi.

– Men bilmeýän, Han däde.

– Kim bilip biler?

– Bilmedim, agalam bilip berämese?

Han oňa ýene bir talap bildirdi.

– Onda şol agaň meniň ýanyma alyp gel.

Ýolmet agasy Safarmädi Hanyň huzuruna getirdi.

Hanyň čaky dogry çykdy. Ýaraglar Şammy keliň ýaş aýalynyň ýasaýan jaýynyň üçegine basylandy. Ol jemi iki yüz ýaşik ok-däri, bäsatardы.

Gün guşluk boluberende Çerrik hanyň iki nökeri tasanjyrap Gurbanmämmet serdaryň işiginde düşdi.

– Han dädeme gyssagly.

Olar ýagşy habar bilen gelipdiler.

– Han dädemiz, Çerrik han köp dugaýy salam bilen «on baş düýeden ybarat şol kerweniň öten aşam ýasy namazyndan soň Ortaguýa inendigini habar berdi.

Ortaguýuda şol amanat goşy kyrk nöker, kerweniň ýanynda-da on baş atly-ýaragly adam bar. Barysy türkmenler. Nesip bolsa, ýary gjeden soň kerwen hak eýesine gowuşdy».

Bu habar hany begendirmän durmady. Ol Anna balany, Kakabaý ýirigi ýanyna çagyrdы.

– Siz Şammy keliň galasyny alyň. Onuň iki sany del myhmany, soňky aýalynyň öýuniň üçegindäki ähli ok-därini, ýaraglary, atlaryny, arabalaryny alyp gaýdyň. Kim garşılyk görkezjek bolsa, sylamaň.

Ol Anna bala ýüzlendi:

– Anna sen ýüz atly çykar. Inim, Kakabaý senem iki-uç ýüz ýaşik sygar ýaly araba alyp git. – Han birden gazaplandy. – Otuny iýmini ýok ediň. Galasyny otlaň. Soň näme bolanyny,

Anna, sen maňa habar berersiň.

Han Eýmiri çagyryp Hywa tarapa gidýän ýollara berk saklaw goýmagy tabşyrdy.

– Gelýänem, gidýänem saklaň. Entejik Hywa hanyň rahatlygy bozulmasyn. Taryhy proza